

Naweeën van de oorlog

In 1947, een jaaroverzicht geschreven door Elisabeth Åsbrink, staat – hoe kan het eigenlijk anders – de Tweede Wereldoorlog centraal. In Londen verliezen tienduizend vrouwen hun baan bij het openbaar vervoer, want de mannen die van het slagveld zijn teruggekeerd, moeten weer aan het werk. Een nieuwe wet in Nederland bestempelt vijftienduizend Nederlanders van Duitse origine als ‘volksvijanden’. Een uur lang krijgen zij de tijd om hun spullen te pakken. Daarna verdwijnen ze in een gevangenkamp vlak bij de Duitse grens en worden ze het land uitgezet. Hun onroerend goed gaat naar de staat. Operatie *Black Tulip*.

Niet alleen bij ons en in Engeland,

maar ook in andere landen zijn de naweeën nog duidelijk voelbaar. In Zweden arriveren duizenden SS'ers en nazi's voor de 'Scandinavische vluchtroute'. Met valse papieren kunnen zij gemakkelijk aan een ticket voor een intercontinentale reis komen. Op een clandestien reisbureau in Malmö blijkt Argentinië in het bijzonder een populaire eindbestemming te zijn. Ook West-Duitsland (!) wordt als betrekkelijk veilig gezien om ongestraft incognito verder te leven.

Elders in Europa vindt er eveneens een uittocht plaats. Tal van overlevenden van de Holocaust willen in de meeste gevallen linea recta naar Palestina. Maar het geluk van een enkele reis lacht niet iedereen toe. Meer dan eens wordt een schip op zee geënterd en komen de vluchtelingen in een kamp op Cyprus terecht. De Britten, die het mandaat hebben over het verdeelde Palestina met zionisten en Arabieren, schuwen geen enkel middel om de vluchtelingenstroom te stoppen. Zij verbijsteren de wereld, wanneer zij vierduizend exodusgangers vlak voor de Palestijnse kust oppakken en na een aantal maanden weer in Hamburg dumpen. Terug naar af. 'De triomf van Hitler!' kopt een krant.

In Neurenberg en andere grote steden beginnen de processen tegen oorlogsmisdadigers. Een verscheidenheid aan misdaden tegen de menselijkheid wordt hen ten laste gelegd. Tot wanhoop echter van de Joods-Poolse jurist Raphael Lemkin ontbreekt in ieder vonnis de term genocide. Hij is de eerste die het woord bedenkt, uitwerkt en onder de aandacht van de aanklagers en rechters brengt.

Tevergeefs. Miljoenen Joden (een heel volk bijkans), zigeuners, homoseksuelen en gehandicapten zijn in gaskamers volgens een logistiek systeem vermoord. En over volkerenmoord is niets

terug te vinden, in niet een van de vonnissen. De man, die zes keer genomineerd wordt voor de Nobelprijs voor de Vrede, raakt er 'genociditus' van, zoals hij zijn wanhoop noemt.

Het is niet alleen de oorlog die de actualiteit bepaalt, ook het heden begint in 1947, zoals de ondertitel aangeeft. Het Verenigd Koninkrijk is 'de zinloze, vuile oorlog' met al zijn geweldsuitbarstingen en bomaanslagen in Palestina zat. Het schuift het vraagstuk over de toekomst van het land, dat ooit uit economische belangen is bezet, op het bord van de VN. Vervolgens worden er in Genève twee alternatieven uitgewerkt, waarover de Verenigde Naties in het najaar stemmen. Door onder meer de Algemene Vergadering te traineren en te filibusteren weten de voorstanders van de Joodse staat uiteindelijk te bewerkstelligen dat op 14 mei 1948 de stichting van de onafhankelijke staat Israël een feit wordt. Daarmee zijn de koloniale problemen van het eens zo machtige Engeland nog lang niet voorbij. Verder naar de evenaar toe namelijk, in India, staan hindoes en moslims elkaar naar het leven en volgt het ene bloedbad op het andere. Lord Mountbatten ('de laatste onderkoning' van de Britse kolonie) wordt ernaartoe gestuurd. Hij slaagt er nog hetzelfde jaar in – ook al houden de moordpartijen ook daarna niet op – het immense land in twee zelfstandige staten op te delen: India en Pakistan. Behalve dat de auteur meer en minder curieuze gebeurtenissen beschrijft, voert zij ook tal van personen op. Zij schrijft over Simone de Beauvoir, die voor het eerst Amerika bezoekt en daar een liefdesverhouding met de auteur Nelson Algren begint. Zolang de seks binnen de relatie geen verplichting wordt, bedriegt zij volgens haar existentialistische opvatting haar partner Jean-Paul Sartre niet. Ook Billie Holiday

1947. Hier begint het heden. *Elisabeth Åsbrink* (Thomas Rap, Amsterdam 2017), 272 blz., €19,99

voert zij ten tonele. Samen met Louis Armstrong vertolkt zij een rol in de film *New Orleans*. Bij de première constateert zij boos dat veel van haar Afro-Amerikaanse muziek eruit is geknipt. Verder komen we George Orwell tegen, die in alle eenzaamheid op het eiland Jura zijn dystopische toekomstroman *1984* schrijft. Dan is er nog Christian Dior, die voor het eerst aan de wereld zijn ontwerpen toont en de vrouwen in Europa en Amerika in vervoering brengt. We lezen over Michail Kalasjnikov. Hij krijgt te horen dat hij zijn wapen verder mag ontwikkelen voordat het in massaproductie zal gaan en er vijftien miljoen van worden verkocht. Tal van personen op velerlei gebied passeren de revue. Om er nog een paar te noemen: Hassan al-Banna, oprichter van de Moslimbroederschap, die de jihad proclameert en mede daardoor een inspiratiebron zal worden voor IS; Hans Werner Richter, ziel en motor van de internationale schrijversgroep *Gruppe 47* met onder meer de Nobelprijswinnaars Günter Grass en Heinrich Böll en de Nederlandse representant Adriaan Morriën; Primo Levi, die in *Is dit een mens* over zijn concentratiekampervaring schrijft, maar tot zijn teleurstelling daar maar weinig respons op ontvangt; de Joodse dichteres Nelly Sachs, die in 1940 uit Duitsland ontsnapt en in 1966 de Nobelprijs voor Literatuur krijgt uitgereikt, en nog vele andere bekenden. *1947* laat zich uitstekend lezen. De Zweedse schrijfster en onderzoeksjournaliste Elisabeth Åsbrink heeft de onderwerpen en personen in een coherent kader geplaatst en er een caleidoscopisch en uiterst boeiend geheel van gemaakt.

Gert Moleman

Tussen hoop en vrees

Thomas Edward Lawrence, of Lawrence of Arabia, in Damascus in 1918.

November 1918. De Grote Oorlog heeft de wereld in puin gelegd en de toekomst van de mens ligt open. Niet eerder leken de mogelijkheden zo onbegrensd, en dat stemt hoopvol. Nieuwe kansen en dromen lichten fel op.' Zo begint de flaptekst van het boek *1918: Het jaar van de dageraad* van Daniel Schönflug, docent geschiedenis aan de Vrije Universiteit van Berlijn, met als specialisatie de Europese geschiedenis tussen 1800 en 2000.

1918: Het jaar van de dageraad gaat over de periode 1918-1923, jaren waarin de wereld balanceert tussen hoop en vrees. De hoop dat het einde van de Eerste Wereldoorlog betekent dat de wereld een periode van vrede en voorspoed tegemoet gaat, maar ook de vrees voor de toekomst vanwege alle extremistische politieke stromingen die de kop opsteken in deze periode. Op 11 november is het honderd jaar geleden dat de Eerste Wereldoorlog eindigt met de ondertekening van de wapenstilstand in de treincoupé in het bos van Compiègne. Het einde van een tijdperk, en het begin van een complete herschikking van Europa, op geografisch en politiek gebied. De Duitse hoogleraar beschrijft de jaren 1918-1923 door de ogen van verschillende personen, uit verschillende landen en conti-

nenten. Hij laat bekende personen zoals Gandhi, Lawrence of Arabia, Truman, Erzberger, Käthe Kollwitz, Ho Chi Minh en onbekende(re) personen zoals de Russische soldate Marina Yurlova, de Duitse matroos Richard Stumpf en de zwarte Amerikaanse officier Henry Johnson de revue passeren. Door gebruik te maken van hun egodocumenten krijg je heel andere verhalen te lezen dan de overzichtsverhalen die we allemaal wel kennen. Het zorgt ervoor dat je je heel gemakkelijk kunt inleven, en dat je je soms zelfs kunt vereenzelvigen met bepaalde personen door wiens ogen het verhaal verteld wordt. De personen die een rol spelen in *1918: Het jaar van de dageraad* lijken willekeurig gekozen, maar dat zijn ze uiteraard niet. De gekozen personen vertellen al over de toekomst die komen gaat. Het wordt al snel duidelijk dat de hoop die velen na 1918 koesteren op een betere en zonnigere toekomst de grond in wordt geslagen. 1918 blijkt niet het einde van de oorlog, maar een opmaat naar een onrustige toekomst waarin niet duidelijk is welke kant de wereld op gaat. Er is de vrees voor een revolutie in Duitsland, want al snel raken daar de nieuwe extremistische communistische en nationalistische bewegingen op drift en ze lijken door niets en niemand te kunnen worden